

УДК 339.13.017

ПОНЯТТЯ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

О. Польова, д. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-7120-7944

Д. Гусонька, аспірант

ORCID ID: 0000-0002-9803-0042

Вінницький національний аграрний університет

© О. Польова, Д. Гусонька, 2018

<https://doi.org/https://10.31734/agrarecon2018.03.103>

Польова О., Гусонька Д. Поняття ринку аграрної продукції України в системі міжнародної торгівлі
Наведено визначення поняття ринку аграрної продукції України. Визначено концепцію цього ринку в умовах державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності ЗЕД. Досліджено, які умови позитивно впливають на ринок аграрної продукції України. Також виокремлено чинники державного регулювання ЗЕД, які негативно впливають на розвиток вказаного ринку. Розглянуто, хто є учасниками ринку аграрної продукції та проведено аналіз сегментів останнього. Виокремлено індивідуальність поняття «ринку аграрної продукції». Наведено приклади взаємозалежності та відмежування понять «ринку аграрної продукції», «ринку сільськогосподарської продукції» та «ринку продовольства». Запропоновано вважати ринок аграрної продукції похідним від ринку сільськогосподарської продукції, але таким, що охоплює ширші межі товарів в аграрній сфері, узагальнюючи державне регулювання водного ринку для більшої номенклатури товарів. Досліджено стратегічні напрями виходу аграрної продукції України на міжнародні ринки. Визначено, що основним завданням державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є захист інтересів національної економіки й товаровиробників. Для того щоб виконати це завдання на теперішньому етапі розвитку України, необхідно реформувати законодавство у сфері ЗЕД, провести гармонізацію законів та вимог до якості аграрної продукції. Економічно обґрунтоване функціонування ринку аграрної продукції було б неможливим без впровадження державних програм розвитку вказаної галузі економіки. Зазначено, що в організації ринку аграрної продукції неабияк роль відводиться інституціям ринкової інфраструктури. Вони зобов'язані виконувати функцію стимулятора попиту на сільськогосподарську продукцію й брати участь у формуванні її ціни. До таких інституцій належать: аграрні біржі, аукціони, торгові дома, гуртові та роздрібні ринки, для розвитку яких розроблена певна державна політика.
Ключові слова: ринок аграрної продукції, зовнішньоекономічна діяльність, сільськогосподарська продукція, учасники ринку, державне регулювання, аграрна продукція, ринок продовольства.

Pol'ova O., Gusonka D. Concept of agricultural production market in Ukraine during international trade conditions

Concept of the agrarian market in Ukraine is defined at the article. Concept of this market is defined under state regulation of foreign economic activity of Ukraine. It was investigated which conditions positively influence on the market of agrarian products of Ukraine. Also singled out factors of state regulation of foreign trade, which adversely affect the development of current market. It is considered who is a participant of agrarian market and analyzed the segments of this market. The article singled out the individuality of concept of market of agricultural products from the general concept of APC. Author gives examples of interdependence and delimitation of the concepts of market agricultural products market with / agricultural production and food market. It is proposed to consider the market of agrarian products as derivatives from the market of agricultural products, but thus covering wider limits of goods in the agrarian sector and thus, generalizing the state regulation of this market of Ukraine for a greater range of goods. In this article author investigates the strategic directions of the expansion of agrarian production market of Ukraine into international markets. It is determined that the key task of state regulation of foreign economic activity is protection of interests of the

national economy and commodity producers in order to fulfill this task at the present stage of development of Ukraine, it is necessary to reform the legislation in the field of foreign economic activity, to harmonize the laws and requirements to the quality of agrarian products. The functioning of the agrarian market would be economically feasible without the implementation of state programs for the development of this sector of the economy. It is noted that the key element in organizing the market of agrarian products is given to institutions of market infrastructure. They are obliged to fulfill the function of stimulator of demand for agricultural products and to participate in the formation of its prices. These include: agricultural exchanges, auctions, trading houses, wholesale and retail trade, the development of which the particular public policy.

Key words: market of agrarian products, foreign trade activities, agricultural products, market participants, state regulation, agrarian products, food market.

Постановка проблеми. У системі ринків України особливе місце займає ринок аграрної продукції, хоча досі немає чіткого визначення цього поняття. Вказаний ринок має всі передумови для того, щоб виділити його в окремий на макроекономічному рівні. На теперішній момент існує велика кількість ринків, які так чи інакше пов'язані з аграрним сектором економіки України.

Ринок сільськогосподарської продукції охоплює три рівні ринків. До першого рівня належать ринок продукції тваринництва, ринок продукції рослинництва і ринок відходів. До другого рівня належать ще десять ринків, а до третього – аж цілих двадцять дев'ять ринків.

Ринок продовольства поєднує велику кількість ринків, які класифіковані за видами сировини, за видами продукції, за принципом цінової доступності, за призначенням продовольчих товарів. Виокремлюють ринок машин та обладнання для сільськогосподарського виробництва, ринок послуг, ринок робочої сили та багато інших ринків. Хочемо звернути увагу на ринок землі України. Цей ринок має функціонувати як окрема одиниця національного ринку.

Визначення перелічених ринків формувалися в умовах десятирічної, а в деяких випадках двадцятирічної давності.

Наголосимо, що агропромисловий комплекс України перебуває в жорсткій залежності від величезної кількості ринків, які його оточили з усіх боків, з мінімальними можливостями обстоювати свої економічні інтереси. Оскільки підприємства, які займаються виробництвом продовольчих товарів, жодним чином не впливають на роздрібні ціни на свою продукцію, бо рівень цих цін обмежується купівельною спроможністю

населення, своє економічне благополуччя вони підтримують переважно за рахунок сільськогосподарських товаровиробників. Ринок аграрної продукції, враховуючи його ширшу кон'юнктуру та можливості для державного регулювання, покликаний вирішити вказані проблеми.

Дослідження ринку аграрної продукції України в процесі виходу на міжнародні ринки передбачає визначення таких показників: обсяги світового виробництва; обсяги експорту (імпорту); географічна й товарна структура експорту (імпорту) ринку аграрної продукції.

Сьогодні на практиці ринок аграрної продукції функціонує самовільно, оскільки досі не створено мереж державних і приватних органів, організацій, які б забезпечували збалансований попит на ньому. Вкрай важливо за допомогою спеціальних механізмів забезпечувати збут для сільськогосподарських виробників та конкурентну реалізацію продовольчої продукції для переробних підприємств, гарантувати конкурентні умови для усіх учасників ринку, а найважливіше – дати змогу кінцевому споживачу купувати аграрну продукцію за вигідною ціною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам розвитку ринку аграрної продукції України в сучасних умовах міжнародної торгівлі присвячено праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема таких, як С. Р. Плотніченко, С. В. Петруха, С. І. Марченко, Ф. В. Горбонос, Ю. В. Трокоз, О. І. Шаманська. Однак у поглядах учених щодо певних питань є розбіжності. Розмаїтість поглядів свідчить про складність і актуальність проблеми та необхідність подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Ми ставили завдання: визначити концепцію розвитку ринку аграрної продукції в умовах державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України; дослідити, які умови позитивно впливають на ринок аграрної продукції України; виділити чинники державного регулювання ЗЕД, які негативно впливають на розвиток вказаного ринку; розглянути, хто є учасниками ринку аграрної продукції, та провести аналіз його сегментів; дати чітке визначення поняття «ринок аграрної продукції».

Виклад основного матеріалу. Ринок вважають економічним феноменом товарного виробництва, який забезпечує ефективно його функціонування і вирішує проблеми попиту споживачів (Плотніченко, 2013).

Ефективний ринок як сукупність економічних відносин, що складаються у сфері обміну з приводу реалізації сільськогосподарської продукції, функціонує на базі єдиних економічних законів. Основним є: закон вартості, відповідно до якого продукція реалізується, зважаючи на відрахування на її створення, але за тією вартістю, якою покупець оцінює задоволення відповідних потреб; закон економії ресурсів, що передбачає постійне удосконалення якості продукції з одночасним зниженням рівня витрат (порушення цього закону зумовлює неможливість повноцінної дії закону вартості); закон рівноваги, згідно з яким за різних інших умов обсяг сільськогосподарської продукції, запропонованої до продажу, зрівноважується купівельноспроможним попитом потенційних покупців. Інакше кажучи, ефективний ринок сільськогосподарської продукції зумовлює такі обсяги виробництва, щоб у будь-який момент потреби відповідних покупців могли бути забезпечені в повному обсязі, причому за сприятливими для покупця цінами (Плотніченко, 2013).

В економічній теорії й теорії аграрного права існує велика кількість визначень аграрного ринку. Як зазначає В. І. Семчик, аграрний ринок – це сфера товарного обміну, який (у межах, урегульованих законодав-

ством про аграрні ринки) здійснюється між продавцями й покупцями (юридичні та фізичні особи, територіальні громади й держава) як товарообмін, що виникає за результатами аграрного товаровиробництва в установлених місцях, формах через укладання та виконання договорів купівлі-продажу, інших цивільно-правових правочинів на добровільних узгоджених умовах і за відповідними цінами й волевиявленням продавців і покупців (Семчик, 2012, с. 225).

Аграрний ринок – це система установ, методів і ресурсів, основним завданням якої є координація й управління агропромисловим виробництвом країни на основі обмінних процесів з метою задоволення споживчих потреб (Коваленко, 1998, с. 21–23).

Відомий науковець П. Т. Саблук визначає аграрний ринок як сферу взаємодії суб'єктів ринку щодо забезпечення виробництва та вільного руху сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, технологій, засобів виробництва й послуг для агропромислового комплексу, аграрної науково-технічної продукції (Саблук П. Т., 1999, с. 5).

Проаналізувавши визначення, запропоновані науковцями, С. І. Марченко (2015) зазначає, що поняття «аграрний ринок», ширше за змістом, аніж поняття «ринок аграрної продукції», оскільки охоплює технології, засоби виробництва й послуги для агропромислового комплексу. З огляду на це пропонуємо таке визначення ринку аграрної продукції.

Ринок аграрної продукції – це сукупність вузькоспрямованих ринків сільськогосподарської продукції й товарів її переробки (продовольчого ринку), за винятком ринку агротехнологій, засобів виробництва та ринку землі, де суб'єктом вільного ціноутворення є товаровиробник, а посередники обмежені у націнці в результаті державного регулювання.

Вільне ціноутворення відіграє важливу роль у ринковій економіці. Воно зменшує попит споживачів на дефіцитні ресурси, а також націлює виробників на випуск товарів необхідної споживачеві номенклатури, кількості, якості й вартості. Результатом вільного ціноутворення, як стверджують прихильники

монетаристської школи, є зрівноваження попиту і пропозиції, досягнення стабільності. Послідовники кейнсіанської школи вважають, що ціни малорухливі і не можуть швидко реагувати на стан попиту і пропозиції. Тому зміна цін не слугує орієнтиром у ринковій кон'юнктурі. Рухливіші в цьому сенсі обсяги продажу і розмір запасів товарно-матеріальних цінностей. Однак, якщо ціни залишаються стабільними, за зниження попиту виробництво також має скорочуватися, а значні запаси товарів призводять до іммобілізації оборотних коштів.

Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії, де країнами-партнерами є Індія, Іран і Туреччина. На другому місці – країни ЄС (Іспанія, Нідерланди та Італія). Трійку лідерів закривають країни Африки (Єгипет, Лівія, Туніс) (Прошаликіна та Петренко, 2018, с. 24).

Зазначимо, що більшість економістів-аграрників процес реформування аграрної системи України поділяють на три умовні блоки, які в часовому періоді абсолютно корелюють із періодизацією інституційної кризи і структурної деформації галузі (1991–1998 рр.), кризи корпоративного управління (1999–2008 рр.) та незбалансованого зростання галузі (2009 р. – й донині). Однак, якщо щодо початку регуляторних тактів перших двох періодів існує загальноприйнята позиція наукової спільноти (знаменується прийняттям Верховною Радою Української РСР Постанови «Про земельну реформу» – 18 грудня 1990 р. та Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» – 03 грудня 1999 р. відповідно), то щодо третього, який найбільш значущий для проведення порівняльного аналізу регулювання аграрного сектору економіки в умовах загострення конкуренції на світових продовольчих ринках, відсутня відповідна наукова єдність: одні пропонують датувати його з першого етапу (2008–2009 рр.) реалізації Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.; інші – ратифікацією Протоколу про вступ України до СОТ (16 квітня

2008 р.); треті – підписанням Угоди про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі (Норвегія, Швейцарія, Ісландія та Ліхтенштейн) (червень 2010 р., набрала чинності з 1 червня 2012 р.); четверті – підписанням Договору про зону вільної торгівлі між Азербайджаном, РФ, Вірменією, Туркменістаном, Таджикистаном, Білоруссю, Казахстаном, Узбекистаном, Киргизстаном, Молдовою та Україною; п'яті – приєднанням України до «Декларації тисячоліття» ООН (Петруха, 2017).

В Україні існує така тенденція, коли за кордон експортується надмірна кількість сільськогосподарської продукції, яка потрібна для внутрішнього виробництва, переробним підприємствам. Дефіцит сировини змушує переробників імпортувати потрібну продукцію із-за кордону, сплачуючи ввізне мито та інші митні збори. Відсутність контролю та регулювання цих процесів з боку держави створює ситуацію, коли страждає кінцевий споживач.

За останні п'ять років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 27 % у 2013 р. до 41 % у 2017 році. За результатами першої половини 2018 р. частка агропродовольчої продукції склала 36,5 %. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження – пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. Частка цієї продукції в структурі становить порядку 55 %. Ці топ-10 продуктів складають 82 % всього експорту агропродовольчих продуктів з України (рис. 1). (Основні показники ..., 2018).

Серед аграрного імпорту України першу позицію займає насіння соняшнику: за січень–червень 2018 року обсяг закупівель склав 213,3 млн дол. США. На другому місці – риба морожена (159,9 млн дол. США), а на третьому – кукурудза (108,6 млн дол. США). Замикає топ-10 продуктів аграрного імпорту олія пальмова: обсяг імпорту за першу половину 2018 р. становив 75,4 млн дол. США. Частка топ-10 продуктів агропродовольчого імпорту України становить 47 % (рис. 2) [4].

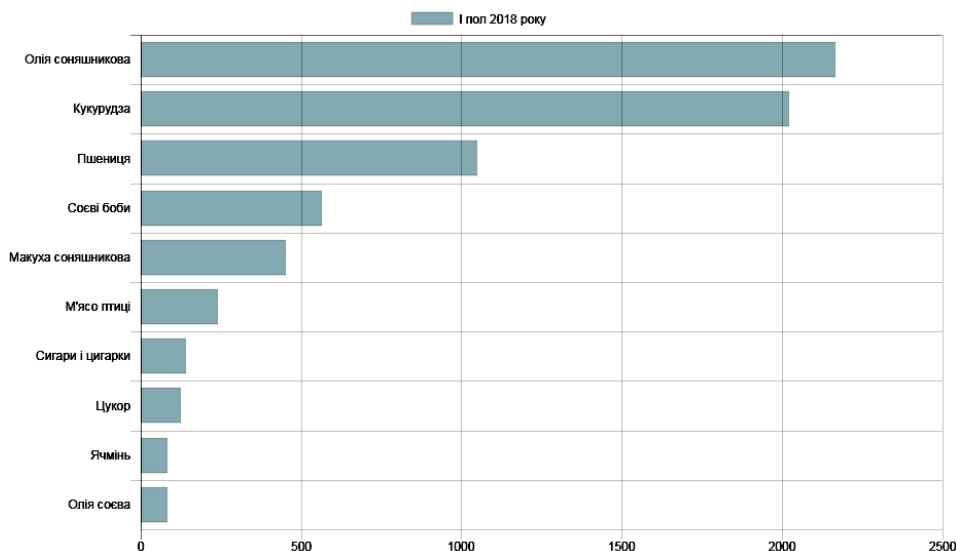

Рис. 1. Топ-10 продуктів агропродовольчого експорту, перше півріччя 2018 року, млн дол. США.

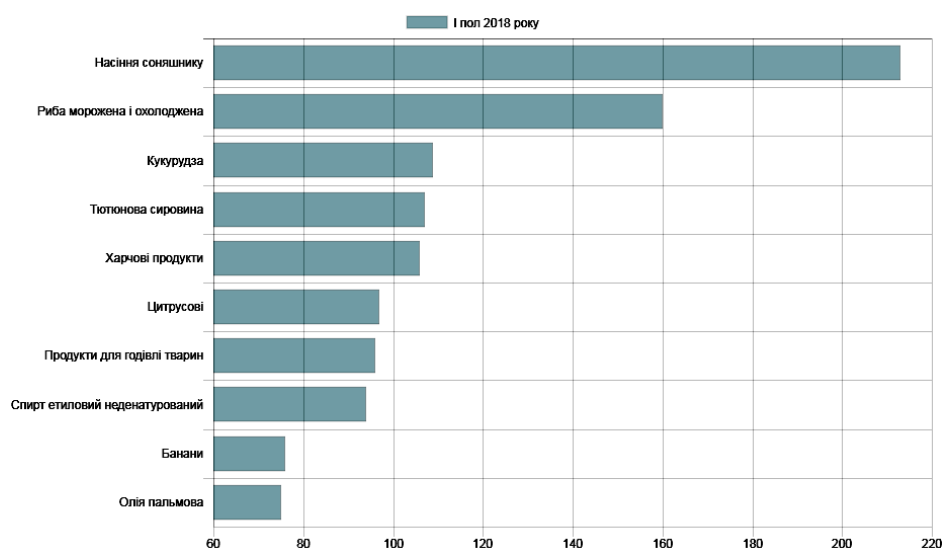

Рис. 2. Топ-10 продуктів агропродовольчого імпорту, перше півріччя 2018 року, млн дол. США.

Виникає адекватне запитання, чому Україна спочатку експортує кукурудзу, ячмінь, пшеницю та іншу сільськогосподарську сировину, а потім ввозить її чи продукти з неї, які можуть виготовлятися на внутрішньому ринку, в країну у вигляді імпорту.

Ринок аграрної продукції має вирішити ці та інші питання як на внутрішньому, так і на зовнішньому сегменті:

- адекватна ціна на аграрну продукцію за рахунок рентабельного ціноутворення това-

ривиробником та врегулюванням націнки посередників;

- регулювання наповненості внутрішнього ринку товарами власного виробництва та імпортованою аграрною продукцією;

- регулювання через експорт кількості сільськогосподарської продукції, яка затребувана на внутрішньому ринку;

- вирішення питань логістики, що є дуже важливим для вказаної галузі народного господарства;

- забезпечення можливості отримання державних кредитів, субсидій для товаровиробників;
- забезпечення твердої ціни на внутрішньому ринку аграрної продукції;
- полегшення умов стандартизації вітчизняної продукції для виходу на ринок ЄС;
- забезпечення умов добросовісної конкуренції усім учасникам вказаного ринку.

Сьогодні експорт великої кількості товарів агропромислового походження сформувався внаслідок низького сукупного попиту та рівня цін на національному ринку. Така тенденція не може гарантувати довгострокові експортні перспективи, адже конкурентоспроможні позиції галузі на зовнішніх ринках повинні формуватися в умовах цінової конкуренції та насиченості внутрішнього ринку. З огляду на це доцільним є впровадження політики імпортозаміщення щодо тих груп товарів, де імпорт переважає експорт (Карасьова, 2014).

Основним завданням державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є захист інтересів національної економіки й товаровиробників. Для того щоб виконати це завдання на теперішньому етапі розвитку України, необхідно реформувати законодавство у сфері ЗЕД, провести гармонізацію законів та вимог до якості аграрної продукції. Якщо не витратити часу на бюрократичні процедури, це прискорить темпи економічного, соціального, політичного та культурного розвитку країни. У свою чергу розвиток торговельних відносин з ЄС дасть змогу поліпшити добробут та купівельну спроможність населення за рахунок збільшення кількості висококваліфікованих робочих місць та низькокваліфікованих як допоміжної ланки виробництва.

Одним із найважливіших напрямів підтримки експорту, особливо товарів із високим ступенем обробки, є використання важелів податкового регулювання. Доцільно було б удосконалити чинну податкову систему, а саме: розробити комплекс заходів щодо зниження непрямого оподаткування експорту послуг; звільнити експортерів від сплати податку на рекламу експортних товарів (Скобелева та Єлісеєнко, 2014).

До завдань державного регулювання ЗЕД також відноситься забезпечення рівномірного розвитку усіх галузей народного господарства. Галузі, які менш розвинені, належить дотувати за рахунок субсидій та державних довгострокових кредитів, а найрозвиненіші галузі за рахунок сплати податків мають забезпечити грошову базу для фінансування. В аграрній сфері більшість галузей залежить від сезонності й природно-кліматичних умов, що робить їх вразливими до коливань на зовнішньому ринку. Держава має бути готовою до того, щоб своєчасно та в необхідному обсязі надати допомогу окремим підприємствам чи конкретній галузі.

Найважливіше завдання агропромислового виробництва регіону – це достатньою або повною мірою забезпечити продовольством населення, в тому числі через ввезення в регіон. Тому виникає необхідність і в регіоні, й на рівні окремих областей віднайти можливість і здійснити обґрунтоване регулювання розвитку всього АПК і сільськогосподарського виробництва як основної ланки (Горбонос, Черевко, Павленчик та Павленчик, 2010).

Неабияка роль в організації ринку аграрної продукції відводиться інституціям ринкової інфраструктури. Вони зобов'язані виконувати функцію стимулятора попиту на сільськогосподарську продукцію та брати участь у формуванні її ціни. До таких інституцій належать аграрні біржі, аукціони, торгові дома, гуртові та роздрібні ринки, для розвитку яких розроблена певна державна політика.

Ринок аграрної продукції функціонує виходячи із загальних принципів й норм ринкового середовища: свобода підприємництва; орієнтація на споживача; свобода споживчого вибору; конкуренція; приватна власність.

Разом із загальноприйнятими нормами ринку аграрної продукції притаманні норми та принципи, характерні для продовольчого ринку, такі як:

- сезонність виробництва і споживання сільськогосподарської продукції;
- гостра залежність від ґрунтово-кліматичних умов господарювання;

- подвійний взаємозв'язок ринку з усіма галузями економіки країни у процесі виробництва і реалізації продукції;

- безперервне функціонування продовольчого ринку, що зумовлене необхідністю щоденного споживання людьми продуктів харчування для задоволення своїх фізіологічних потреб;

- специфіка продовольчих товарів, яка полягає в неможливості збереження їхніх якісних показників протягом тривалого терміну зберігання;

- поєднання спеціалізації та диверсифікації виробництва сільськогосподарської сировини та продовольчих товарів.

Економічно обґрунтоване функціонування ринку аграрної продукції було б неможливим без впровадження державних програм розвитку вказаної галузі економіки.

Державні урядові програми мають бути спрямовані на підтримку спроможності сектору створювати товари з доданою вартістю, в тому числі за допомогою стимулювання інновацій, формування належної інфраструктури та поліпшення ринкових структур. Це вимагатиме створення ділового середовища та нормативних документів, які заохочуватимуть суб'єктів господарювання спрямовувати капітальні інвестиції на збільшення продуктивності та масштабів виробництва. Отож, наданням належної підтримки структурі внутрішнього ринку держава дає змогу сектору бути конкурентоспроможним на міжнародному рівні. Уряд може підтримати конкурентоспроможність галузі за рахунок зниження витрат на логістику через інвестування в інфраструктуру, а також через забезпечення найкращими практиками регуляторних режимів. Останніми роками на міжнародному рівні спостерігаємо сильну тенденцію до інтеграції та координацію ланцюгів постачання. Зумовлено це необхідністю узгодження ланцюгів постачання з потребами споживачів та необхідністю гарантувати якість, безпеку й надійність кінцевої продукції. Державна політика, на жаль, не завжди спроможна вчасно реагувати на потреби швидкозмінних умов ринкового середовища (Трокоз, 2017).

Аналіз практики розвинених країн показав, що підтримка агропродовольчого сектору, особливо в період проведення економічних реформ, повинна здійснюватися на рівні уряду і державного бюджету, а також відповідних регіональних органів і бюджетів суб'єктів України. До основних напрямів державної підтримки агропродовольчого сектору за рахунок державного бюджету належать:

- пряма бюджетна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, що виплачується передусім у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій;

- державна підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників аграрного сектору на пільгових умовах (на зворотній основі), а також як відшкодування різниці у відсоткових ставках за кредитами сільськогосподарським товаровиробникам у банках, кошти на формування фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників агропродовольчого сектору;

- державна підтримка забезпечення підприємств та організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу (на зворотній основі);

- спеціалізована державна підтримка за окремими напрямами: розвиток фермерства, створення сезонних накопичень запасних частин, державного фонду насіння;

- державне безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій у рамках цільових програм;

- державне фінансування капітальних вкладень, а також надання державних гарантій по інвестиційних кредитах (Шаманська, 2014).

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, Україні для розвитку аграрної галузі потрібно сформулювати чітке розуміння ринку аграрної продукції з урахуванням тих завдань і викликів, які сьогодні стоять перед країною.

Для того щоб проводити аналіз і давати оцінку тому чи іншому ринку, потрібно спочатку визначитися зі змістом цього

поняття. Ринок аграрної продукції – це сукупність вузькоспрямованих ринків сільськогосподарської продукції й товарів її переробки (продовольчого ринку), за винятком ринку агротехнологій, засобів виробництва та ринку землі, де суб'єктом вільного ціноутворення є товаровиробник, а посередники обмежені у нації в результаті державного регулювання. Таке визначення висвітлює фундаментальні засади ефективного функціонування вказаного ринку, показує вектор розвитку державного регулювання в зазначеній галузі АПК. Основним сегментом розвитку національної економіки має бути промисловість, яка повинна розвиватися з огляду на колосальний потенціал виробництва сільськогосподарської продукції. Протягом останніх років про Україну

говорять лише як про аграрну країну, але це, по суті, констатування того, що промисловість в країні занедбана. Україна завжди була аграрно-промисловою країною з добре розвинутою важкою та легкою промисловістю.

Ринок аграрної продукції – це те середовище, де можуть оптимально поєднутися внутрішнє виробництво аграрної продукції та експортно-імпортна політика. Ефективна зовнішньоекономічна політика на ринку аграрної продукції сприяє розвитку легкої промисловості, продукція якої йде на задоволення потреб населення, забезпечуючи його тканинами, одягом, взуттям та іншими предметами споживання, а також сировиною й допоміжними матеріалами для харчової, машинобудівної галузей.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Горбонос, Ф. В., Черевко, Г. В., Павленчик, Н. Ф. та Павленчик, А. О., 2010. *Економіка підприємств*. Київ: Знання.
- Карасьова, Н. А., 2014. Глобалізаційні детермінанти експортоорієнтованого розвитку аграрного сектора України. *Міжнародна економічна політика*, 1 (20), с. 129–152.
- Коваленко, Ю. С., 1998. *Аграрний ринок України: Організація та управління*. Київ: ІАЕ УААН.
- Марченко, С. І., 2015. Правові засади аграрного ринку в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 6, с. 10–12.
- Основні показники зовнішньої торгівлі України*, 2018. [online] Доступно: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini [Дата звернення 18 вересня 2018].
- Петруха, С. В., 2017. Порівняльний аналіз регулювання аграрного сектору в умовах загострення конкуренції на світових продовольчих ринках. *Ефективна економіка*, 11.
- Плотніченко, С. Р., 2013. Формування ефективного ринку сільськогосподарської продукції. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*, 2 (6), с. 317–322.
- Прощаликіна, А. М. та Петренко Т. С., 2018. Місце України на світовому ринку продукції АПК. *Агросвіт*, 11, с. 22–26.
- Саблук, П. Т., ред., 1999. *Формування та розвиток підприємств агропромислового виробництва*. Київ: ІАЕ.
- Семчик, В. І., 2012. *Навчаючись, навчаю ...* Київ: Спринт-Сервіс.
- Скобелева, Г. С. та Єлісеєнко, О. В., 2014. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*, 4 (28), с. 9–12.
- Трокоз, Ю. В., 2017. Економічна суть, зміст ринку агропродовольчої продукції та практичні рекомендації щодо стимулювання зростання АПК. *Економіка та держава*, 8, с. 99–104.
- Шаманська, О. І., 2014. Державне регулювання ринку агропродовольчої продукції. *Економіка та держава*, 5, с. 129–132.

Стаття надійшла 30.10.2018.

